

גליון מספר
455

דפי עיון

פירוק שותפות במצב של הפסד

ראובן ושמעון שותפים בחברה ליצוא. יום אחד נודע, שאחד הלקוחות בחו"ל, שקיבל סחורה בסך 100 אלף דולר וטרם שילם, נקלע לצרות, ונכסיו עומדים להחזר חובות. בדיון חירום נחלקו השותפים, ששמעון טוען שחייבים לצאת לשם מיידית, ולהציל מה שניתן, ואילו ראובן טוען שחבל על הוצאות הנסיעה, שכן היא חסרת סיכוי, וכדאי להמתין למהלך המשפטי במקום. שמעון חוזר לביתו ומודיע לאשתו שהחליט לטוס לחו"ל כדי להציל את חלקו בשותפות. וכן עשה, נסע, פעל, והצליח להביא 60 אלף דולר. עתה דורש ראובן חצי מהסכום, ושמעון טוען שהציל רק עבור עצמו. מה הדין?

- א. שותף מציל לעצמו או לחבירו..... ב
- ב. מתי מותר לפרק שותפות..... ז
- ג. מדוע אפשר לפרק שותפות..... ז
- ד. ארבעת מצבי הצלה אפשריים..... ה
- ה. מדוע המציל אינו זוכה לעצמו מההפקר?..... ו
- ו. קבלת שכר פעולה והחזר הוצאות..... ז
- ז. נתיבות המשפט: חלוקה כשההצלה מוגבלת..... ח
- ח. חזון איש: זכיה בחצי גם כשההצלה מוגבלת..... ט
- ט. משנה למלך: כשהשני אינו יכול להציל..... י
- י. למי להודיע על רצון להפסקת שותפות..... יא
- יא. ר' שמחה ומהר"ם: הקלה ליחיד ממיסי ציבור..... יב
- יב. נתיבות ותרומת הדשן: פירוק שותפות חלקי..... יג
- יג. החפץ חיים שלא אכל מהדג שקנתה אשתו..... יד
- יד. סיכום ומסקנות..... טו

ד פ י - ע י ו ן

ב

הערה: הדברים נכתבו לצורך לימוד, ובשום אופן לא להלכה

א. שותף מציל לעצמו או לחבירו

- הברייתא** (במסכת בבא קמא דף קט"ז:) מספרת על שיירה שהלכה בדרך, ולפתע התנפל עליהם גַּיס של ליסטים, שדד מהם רכוש רב והלך לדרכו. אדם אחד מתוך השיירה שם את נפשו בכפו, הלך אחרי הגַּיס, והצליח להציל את הרכוש או את חלקו. הנדון הוא מי מקבל את שלל ההצלה. הברייתא תולה את החלוקה בדברי האדם המציל:
- **אם לא אמר כלום** בלכתו להציל – הרי הציל לכל בני החבורה, לכל אחד את החפץ שלו (בפי הברייתא נקראת חלוקה זו "הציל לאמצע").
 - **ואם הכריז**: מה שאציל יהיה לי – ההצלה היא לעצמו ולא לאחרים.

- הגמרא מקשה** על הברייתא, שלא ייתכן לתלות את גודל החלק המגיע למציל בדבריו של המציל, אלא הדבר צריך להיות תלוי באפשרות להצלת החפץ, שכן:
- **אם החפץ ניתן להצלה** – א"כ בעליו טרם התייאשו ממנו, א"כ אמירת המציל שיציל לעצמו אינה כלום, שהרי לחפץ זה יש בעלים, והפקעתו מהם הוא גזל.
 - **אם החפץ אינו ניתן להצלה** (כפי שהוגדר בפרשת השבת אבידה כ"זוטו של ים", דהיינו: שאבוד ממנו ומכל אדם, ולפי רוב הפוסקים בעליו מוגדרים ע"י התורה כמתייאשים ממנו, ואפילו אם בפועל אינם מתייאשים – אין התחשבות בדעתם, מאחר שהחפץ אבוד הבעלים נחשבים מיואשים) – א"כ כל אדם יכול לזכות בו, ושוב אין צורך באמירתו או אי אמירתו לעניין יכולת הזכייה.

ובקצרה: הקושיה היא מדוע תלתה הברייתא את זכירתו של המציל במה שאמר, הלא הזכייה תלויה ביאוש בעלים מהחפץ!

- מעמידה הגמרא את ביאור הברייתא בשלוש אפשרויות להבנה (וכולן נקבעו להלכה):**
- **ביאורו של רמי בר חמא: הברייתא עוסקת בשותפים** ולא בהתקבצות מקרית של אנשים סתם. ולכן במצב רגיל – כל מה ששותף עושה לטובת הנכסים – הרי הוא פועל בשם כל השותפים, אלא א"כ הודיע מראש

ד פ י - ע י ו ן

שבמצב כזה של הפסד הוא מתפלג מהשותפות (וצריך להבין היאך יכול להפסיק את השותפות שלא במועד המוסכם, ויבאר בס"ד לקמן), ומעתה פעולותיו הן למען עצמו, כמפורט בהמשך השיעור.

• **ביאורו של רבא: הברייתא עוסקת בפועלים** ששכורים לבעל הבית למעשי ידיהם. במצב רגיל – כל מה שהם עושים, יהיה שייך לבעל הבית, כולל כל מה שיצילו מן הגיס. אלא שיש כלל שפועל יכול לחזור בו בכל עת שיחפוץ בכך. ומרגע שחוזר בו – יכול מעתה לזכות בנכסים האבודים לעצמו (ובביאור זה קצת קשה הלשון "לאמצע", שמשמע שגם הוא שותף בתוצאה, ואילו לפי ביאור זה – אם הפועל לא אמר כלום – הרי אינו מקבל כלום במה שיציל).

• **ביאורו של רב אשי: הברייתא עוסקת בכל אדם, אלא שיש ספק על יכולת ההצלה של החפץ.** אין מדובר בברייתא על חוסר אונים מוחלט להציל את החפץ – מצב הגורם ליאוש וודאי, וכן אין מדובר על מציאות שהחפץ בוודאי ניתן להצלה, ובמקרה זה אין יאוש כלל, אלא על ספק יכולת להציל. במקרה זה אין אנו יודעים בבירור אם בעה"ב התייאש. והיאך נדע מה יחס הבעלים לחפץ זה? אם המציל אמר שיציל לעצמו – יש לבדוק את תגובת בעה"ב: אם יאמר שמתנגד להצלה חד צדדית – יראה הדבר על אי-יאוש בעלים. ואם לא יגיב – סימן הוא שאכן התייאש מחפץ זה.

[המעלה בשיטה זו, לעומת השיטות האחרות, שהיא מבארת באופן חלק היאך הרווחים תלויים באמירה. והרעיון הוא שדווקא באופן המתואר כאן, שהמציאות היא בספק – נדרשת תגובת הבעלים. בשאר הביאורים (שותפות או פועלים) – אין צורך בבירור דעת בעלים, מאחר שהבעלים יכולים לשתוק כאוות נפשם, ולא ייחשב הדבר לגילוי על יאוש. ואילו כאן, במצב של ספק, אמר שיציל לעצמו והבעלים שתקו – סימן שהתייאשו, והמציל זוכה לעצמו].

אנו נתמקד באפשרות הראשונה **שמדובר בשותפים**, ומכאן נצא לדרך – להבין תירוץ זה ואת שייכותו לענייננו.

ד פ י - ע י ו ן

T

ב. מתי מותר לפרק שותפות

לפני שבאים לדון על פירוק השותפות במצב של הפסד – נברר את אפשרות פירוק השותפות במצבים רגילים.

הגמרא (במסכת בבא מציעא דף ק"ה.) דנה לגבי שותפים, שאחד מהם רצה לחלק את נכסי החברה, **שרשאי השני לסרב** ולומר לו: השתעבדנו לשותפות זו עד תאריך פלוני, **ואי אפשר לחלק קודם**. ואפילו את הרווח אי אפשר לחלק בלא הסכמה הדדית, כיוון שהרווח משועבד לקרן. ואפילו יבטיח לו השני **הבטחות חד צדדיות** לגבי פיצויים במצבי הפסד – אין בזה כדי להכריח את השני לחלוק ללא ידיעתו והסכמתו. כי תמיד קיימת הטענה הניצחת: מזלם של שני אנשים תמיד עדיף על פני מזלו של יחיד.

מסקנת הסוגיה: אין מציאות המאפשרת ביטול השותפות, ותהא הסיבה לכך אשר תהא (עד כדי כך, שרותמים אפילו את המזל לעגלת שלימות השותפות...).

וא"כ יש להקשות מה ראה רמי בר חמא בסוגיינתו **להתיר את השותפות** על פי רצון של אחד השותפים?

ג. מדוע אפשר לפרק שותפות

ונראה שיש כמה אפשרויות להסביר מה מיוחד כאן, שמאפשר ליחיד לפרק את השותפות (הגם שבאופן רגיל שותפות אינה ניתנת לפירוק חד צדדי):

- **אולי נאמר** שניתן להניח שכל שותפות מטרתה להרוויח ואין מטרתה להפסיד, וכאשר רואה אחד השותפים שבדרך זו שהולכים בה עתה – יש הפסדים, שהם נגד מטרת השותפות – יכול לפרק את השותפות, שהרי עתה השותפות פועלת נגד מטרתה. [אמנם עדיין יש להקשות, שבמקרה המובא בבבא מציעא מדובר שהנזק כבר נעשה, ולגבי העבר אין טענות, ולגבי העתיד – אין מדובר כלל, וא"כ לא מובן מה מיוחד בהווה, שיש בו כדי לפרק את השותפות דווקא עתה?].
- וכן ניתן לבאר על פי דעת שלטי הגיבורים (מסכת בבא מציעא פרק המקבל) שיש מצב שאפשר להציל את הממון או את חלקו, אלא שהדבר כרוך בקשיים גדולים, המרפים את ידי השותפים מלהציל את הממון. במקרה זה יש

ד פ י - ע י ו ן

אומדנא שלדעת זאת השתתפו מראש, שאם יקרה מקרה כזה, שחפץ ניתן להצלה ע"י השקעת כוחות מיוחדים – יפעל השותף להצלת נכסיו, וההצלה תהיה לעצמו ולא לחברו.

• **בערוך השולחן** (סימן קפ"א) הגדיר את האפשרות לפירוד השותפות במקרה שקרהו הפסד פתאומי.

• **באור זרוע** (בבא קמא פרק י' אות ת"ס): אי אפשר לחלק את השותפות בתוך הזמן, אלא רק כששם נפשו בסכנה – אז חולק בלא דעת חברו. ולכן כשאחד השותפים נחלק מהציבור כדי לקבל הנחה מהשלטון (כפי שנראה לקמן בדעת רבנו שמחה והמהר"ם מרוטנבורג) – הכל לאמצע.

ובענייננו – נראה שלפי כל השיטות (שותפות ההולכת נגד מטרתה, או אומדנא שהתנו מראש להציל כשיש קשיים, או במקרה שקורה הפסד פתאומי, או במקרה שהשותף שם נפשו בסכנה) – מתקיימים תנאי פירוד השותפות, ולכן נראה שהתפרדותו של שמעון מהשותפות היתה מותרת, והפירוד חל.

ד. ארבעת מצבי הצלה אפשריים

הגמרא מחלקת את האפשרויות בסוגיה לארבעה מצבים:

• **לא אמר שיציל לעצמו, והחפץ ניתן להצלה** – במקרה זה פשוט שכל מה שמציל – הולך לאמצע (כלומר לכל השותפים – איש לפי חלקו).

• **לא אמר שיציל לעצמו, והחפץ לא ניתן להצלה** – במקרה זה התחדש שכל מה שמציל – חוזר לאמצע (וראה לקמן מה הביאור בזה, הלא אם החפץ אינו ניתן להצלה – יש יאוש, ומדוע שלא יזכה לעצמו מן ההפקר).

• **אמר שיציל לעצמו, והחפץ ניתן להצלה** – מה שהציל (עד החצי) (במקרה של שני שותפים) או עד החלק היחסי בין שאר השותפים) הולך לעצמו, והשאר הולך לשאר השותפים.

• **אמר שיציל לעצמו, והחפץ לא ניתן להצלה** – נחלקו הראשונים במקרה זה, לפי רש"י – מה שהציל עד חצי הרכוש הולך לעצמו כיוון שאמר שמחלק את השותפות. לפי הרא"ש (בבא קמא פרק עשירי אות כ"ד) – כל מה שהציל הולך לעצמו.

ד פ י - ע י ו ן

1

ובענייננו – שלא היתה אפשרות בהשתדלות רגילה להציל ממון זה, ושמעון **יזם** ופעל בדרכים שהם מעבר ליכולת רגילה – לכן ענייננו מתאים למצב השני או הרביעי לעיל, וההכרעה תלויה בשאלה אם שמעון "אמר" או "לא אמר" שמפרק את השותפות (ונלמד לקמן בס"ד, שדברי שמעון לאשתו דרושים הגדרה, אם יש בזה בכלל "אמר").

ה. מדוע המציל אינו זוכה לעצמו מההפקר?

לפי כל המפרשים יוצא שאם המציל לא אמר שמציל לעצמו (שני המצבים הראשונים לעיל), דהיינו שאינו מפלג את השותפות – הרי כל מה שהציל – **הציל לאמצע**, וכולם זוכים בהצלתו. ואין חילוק בין אם החפץ היה אבוד לגמרי, או שעדיין היה שביב תקווה להצלתו – בכל מקרה הציל לאמצע.

ונשאלת השאלה: אם החפץ אבוד לגמרי, הרי יש עליו דין של "זוטו של ים", והבעלים תמיד מתייאשים (וכפי שלמדנו לעיל, לפי רוב המפרשים – אפילו אם במקרה התעקשו הבעלים ולא התייאשו – ג"כ נקרא הדבר ע"י התורה שכן התייאשו), וא"כ החפץ כבר **יצא מרשות השותפות**.

א"כ נבוא חשבון: אילו **אדם אחר** היה מציל את החפץ – אין ספק שהדין הוא שלוקחו לעצמו, כיוון שזכה מהפקר. א"כ מה לי אדם זר, ומה לי אדם מתוך השותפות – מדוע כשהזוכה הוא "במקרה" אחד השותפים לשעבר (כבמצב השני לעיל) – **מדוע הזכייה היא לטובת כולם?**

ויש בזה כמה תירוצים במפרשים, כדלקמן:

- **דעת הרמ"ה** שמדובר כאן לא על חפץ שברור לכל שהוא אבוד לגמרי, אלא **שמצבו של החפץ לא לגמרי מוגדר**, אם הוא אבוד או שאינו אבוד. במקרה כזה נוקט כל צד בדעתו, ונדמה לו (כפי הדיוק בגמרא) ש"אינו יכול להצילו", כלומר **שכך חושב אחד השותפים**, שאין אפשרות להציל את החפץ, ולכן בדרך כלל אדם מתייאש במקרים אלו. אלא שהשותף השני חלוק עליו, וחושב שעדיין כן ניתן להציל את החפץ. במקרה כזה – כל עוד לא **כל השותפים** התייאשו – גם זה שאינו יכול להציל (ובמקרה שהיה בעלים יחיד היה אכן מתייאש, אבל במקרה זה) אינו מתייאש, כיוון **שסומך את דעתו על שותפו**

ד פ י - ע י ו ן

הפעיל שאולי דעתו היא הנכונה, וא"כ – חושב הוא לעצמו – יעשה השני את כל המאמצים, ויציל את מה שאני אינני מסוגל. ולכן – **אין החפץ נקרא הפקר גמור, ואינו יוצא מרשות השותפים**. ולפי זה – גם אדם שלישי שינסה להציל את החפץ – לא יזכה בו לעצמו, אלא יצטרך להשיבו לבעליו (כמו מציל הדבש ומציל החמור במשנה במסכת בבא קמא דף קט"ו).

- **דעת המאירי** לבאר את זכיית המציל לאמצע, כיוון שיש כלל שכל מה שאדם עושה **בחפץ משותף** (או שהיה משותף) אינו יכול לומר שזוכה מהפקר **עד שיודיע לשותפו**. וכאן מדובר שלא הודיע שמתפלג – א"כ אינו יכול לומר שזוכה מהפקר.

- **דעת החזון איש** (חושן משפט, בבא בתרא ה"ג): יש כאן **אומדנא** שבמקרה כזה (שהחפץ היה שייך לשותפות, ויש לשותפות צורך בו, ורק מחמת אונס יצא החפץ מבעלותם) – אדם פועל וזוכה עבור **השותפות**, ולא עבור עצמו.

- ודרך נוספת **בחזון איש** (שם): במקרה שאחד השותפים מוכן "למסור נפש" על ידי הפעלת מאמצים יוצאים מגדר הרגיל – נקרא הדבר כ"יכולים להציל". [ואולי אפשר לקרב את דברי החזו"א להבנתנו, על פי שיטת תרומת הכרי, שדין אבידה המוגדרת כ"זוטו של ים" אינה יוצאת מהבעלים מדין "הפקר", אלא יש עליה דין של "יאוש", וטבע חפץ כזה (שהתיאשו ממנו) שאם הוא חוזר לבעליו – החזרה היא מדין יאוש, ואין בעליו צריך קניין מחדש לזכייה בו כדי לקבל עליו בעלות].

1. קבלת שכר פעולה והחזר הוצאות

לגבי קבלת שכר פעולה עבור מה שהציל לשותפו – לומד **שלטי הגיבורים** (בסוגיותנו, דף מ"ב: בדפי הרי"ף) שכאשר שותף אחד מציל עבור שותפו **אינו מקבל שכר פעולה**, כיוון שאחד **עובד עבור האחרים** – **אין דעתו לקבל מהם שכר**. דבר זה נכון הן לגבי שיירה והן לגבי שותפים.

לגבי החזר הוצאות – בוודאי שהוצאות שהיו לו – צריך לקבל. אם הציל **הכל** – לכאורה נראה שמקבל **חצי ההוצאות** (דהיינו השותף מממן חצי מההוצאות, שכן הוצאות אלו

ד פ י - ע י ו ן

ח

- הוצאו גם למענו). השאלה היא במקרה שהציל רק חלק מהממון (כמו בענייננו, שהציל 60 אחוז מההפסד) – איזה חלק מקבל מההוצאות:
- האם לפי אחוזי ההצלה – כך גם אחוזי קבלת ההוצאות?
 - או שמא – כיוון שמסר את עצמו להציל – מקבל את מלוא ההוצאות, גם אם הציל חלק מהרכוש?
 - ואולי כיוון שהציל לעצמו – אינו מקבל הוצאות כלל, ומה שהציל לחברו הרי זה אגב ההוצאות שהוציא לעצמו.

ואולי אפשר להביא ראייה מדברי ערוך השולחן (סימן קפ"א) שאם הציל הכל – יכול לקבל את חצי ההוצאות מהשותף. אמנם לא כתוב מה הדין אם הציל פחות מהמקסימום, וייתכן ללמוד מכאן שאין בזה אגב, ולא כמו האפשרות השלישית דלעיל.

וכן הובא ברמ"א (סימן רס"ב-ד) במקרה הבא:

אדם פעל כדי להציל את עצמו, והוציא הוצאות לשם כך, ואגב הצלתו ניצל גם חברו. האם יכול הראשון לגבות חלק מההוצאות מחברו?

הדין הוא שהשני פטור (יעוין בגר"א ובנתיבות המשפט שם, שלומדים פטור זה מדין זה נהנה וזה לא חסר). אבל אם הוציא הוצאות להצלת שניהם – צריך גם השני להשתתף בהוצאות (לא מבואר כמה).

ז. נתיבות המשפט: חלוקה כשההצלה מוגבלת

הרמ"א (סימן קע"ו-כח) מכליל את סוגייתנו וכותב: כל מקום דאיכא פסידא – יכול האחד לחלוק בלא דעת חברו, ולהציל לעצמו וכו'.

וצריך להבין את המילים: "יכול להציל לעצמו", מה גורל החצי שלא הוצל: האם ניתן להציל רק את החצי הראשון, אבל החלק השני אינו ניתן להצלה כלל, או שמדובר דווקא שיש אפשרות להציל את הכל.

ד פ י - ע י ו ן

וּכְתַב הַנְּתִיבוֹת הַמִּשְׁפָּט (סימן קע"ו-מה, וכן כתב האילת השחר בסוגייתנו): כשאמרו "יכול להציל לעצמו" בוודאי אין הכוונה שאפשר להציל את החצי, ואי אפשר להציל את החצי השני, כי אם כן – איך אפשר שהשותף הראשון יזכה לעצמו, וישאיר את השני כשוקת שבורה, הרי **ערך הממון המשותף קטן לחצי**, (ובאילת השחר מציג את הבעיה: אילו היה נשרף חצי מהרכוש – ג"כ היינו אומרים שהראשון יקבל את כל מה שהיה פעם חצי, והשני יישאר בלא כלום? בודאי שהחלוקה נעשית לפי הרכוש של היום, ולא לפי מה שהיה נכון בעבר...) וא"כ יכול השותף הראשון לקחת לעצמו רק **רבע ותו לא!**

אלא מוכרחים לומר שמדובר באופן שיש אפשרות גם לשני לטרוח ולהשיג את חלקו. וזו הזכות של הראשון – שאינו חייב לטרוח עבור השני, אבל כמובן שאינו יכול לנשל אותו מהנכסים.

ובקצרה: כמות הנכסים שאותו יכול המציל לקחת לעצמו נמדדת **ברגע ההצלה לפי מה שעדיין ניתן להציל.**

ובענייננו – ששמעון הציל 60 אלף מתוך ה- 100 אלף – יתחלק הדין לפי המפתח דלעיל, דהיינו:

- **אם כבר אי אפשר להציל את שאר הרכוש** – א"כ מתברר שמאה אחוז הרכוש הוא רק 60 אלף דולר, ולכן יכול שמעון לקחת לעצמו רק **30 אלף דולר**, שהרי הציל את כל מה שאפשר היה להציל, ובנקודה זו מתחילה חלוקת הממון.
- **ואם עדיין אפשר להתאמץ ולהציל את שאר הממון** – עדיין הקרן נשארת על 100 אחוז, וממילא יוכל שמעון לקחת לעצמו **50 אלף**, שהם חצי מהשלם.

ח. חזון איש: זכיה בחצי גם כשההצלה מוגבלת

אלא שהחזון איש (חושן משפט ב-י) **חולק** על דברי הנתניבות המשפט והאילת השחר, ולומד שגם אם נשאר רק חצי – יכול המציל לזכות בכל הסכום לעצמו. וכתב בזה שני ביאורים:

ד פ י - ע י ו ן

- **ראשית** – כשיש חצי סכום – **לכל אחד מהשותפים יש יכולת לזכות בחצי זה**, בדיוק כמו לעמיתו. ולכן אמנם סך כל הרכוש קטן לחצי, אבל סיכויי כל אחד לזכות בעצמו – לא פחתו עקב כך.
- **שנית** – כשדנים על חוב **שכרגע** לא קיים מסיבה כלשהי, אין בזה ראייה על קיום הממון **ברגע הבא**. היום אי אפשר לגבות ממנו כיוון שהוא עני, ומחר יהיה עשיר ואפשר יהיה לגבות ממנו.

ובענייננו – לפי החזון איש **יכול שמעון לקחת לעצמו 50 אלף דולר**, ולא חשוב מה הסבירות לאפשרות להציל את השאר.

ט. משנה למלך: כשהשני אינו יכול להציל

ובזה **יבואר** דין מעניין שהביא **המשנה למלך** (הלכות שלוחין ושותפין ד-ד): שטר שנכתב **על שמו של אחד השותפים** (דהיינו: רק הוא יכול בפועל לפדות שטר זה, ולא שאר השותפים) – **אין יכול שותף זה לומר "לעצמי אני מציל"**.

ובמבט ראשון אינו מובן: במקרה של שטר שנכתב על שם שני השותפים (כמו כל שותפות רגילה) – יכול לומר "לעצמי אני מציל", א"כ כשהשטר (המשותף לשניהם) נכתב **על שמו של אחד מהם** – פשיטא שיכול להציל לעצמו בלבד.

ולפי ה**נתיבות ואילת השחר** – **מובנים דבריו**. שטר שרשום רק על שם עצמו – א"כ אין לשני שום אפשרות לטרוח ולהציל גם לעצמו. **על מצב זה בדיוק אמר ה**נתיבות המשפט** שאין הפרדת שותפות**. וכיוון שבוטלה הפרדת השותפות – א"כ מה שמציל הולך לאמצע.

[ואפשר לומר עוד, שאין זה קל וחומר, ולא פשיטא, כי השטר – הגם שרק אחד יכול לחתום עליו – הוא של השותפות, ולכן אינו יכול לקחת לעצמו. אבל כשמציל לעצמו – אין זה בשם השותפות אלא בשם ההתנתקות מהשותפות – ולכן אין ללמוד מהשטר, אלא יש כאן דבר עצמאי].

ד פ י - ע י ו ן

י. למי להודיע על רצון להפסקת שותפות

במקרה שבעניינינו טוען שמעון שמגיע לו לקבל את חלקו, הואיל וטרם צאתו הודיע על רצונו בפילוג השותפות. הבעיה היא, שאת דעתו לפלג אמר **לאשתו**. וצריך לדון אם אמירה לאשתו היא מספיקה כדי לקיים את "**אם אמר**" שבברייתא.

- **דעת הסמ"ע** (בסימן קע"ו-ז, ומקורו בתוספתא במסכת בבא מציעא) שצריך לומר לפני **שלושה דיינים** ואחרת אין זה נקרא אמירה, וכאילו לא אמר. לכן בעניינינו, כשאמר לאשתו – **לא יועיל** והשותפות ממשיכה כרגיל.
- **דעת הש"ך** (סימן קע"ו-מה בשם שו"ת הרשב"א א-אלף רס"ג, וכן ז-תס"ד) שיכול לומר אפילו **בינו לבין עצמו**. אמנם יצטרך שבועה שכך אמר. ואם גם הצלת הממון היתה בלא יודעין – אינו צריך להישבע, כיוון שיש לו מיגו, שיכול לומר "לא קיבלתי". ובעניינינו, לפי הש"ך – **יועיל** מה שאמר לאשתו. ויצטרך להישבע שכך אמר.
- **דעת הרשב"א** (בחידושו בסוגייתנו) שמספיק שאמר **לשותפו או לעדים**. [נדבריו אינם מובנים: אם אמר לשותף – הרי צריך עדים על אמירה זו, כיוון שעתה שותפו מכחיש. אלא כוונת הרשב"א לומר שצריך להוכיח שהדברים לא נשארו בגדר של דברים שבלב, ובכל דרך שזיכח שהמילים הוצאו מפיו – מספיק]. ובעניינינו, לפי דברי רשב"א אלו – **יועיל** כשאמר לאשתו.

יא. ר' שמחה ומהר"ם: הקלה ליחיד ממיסי ציבור

בתוספתא (הובאה ברא"ש פרק י' סימן כה): **מוכסים שמחלו לשותפים** – מחלו **לאמצע**. ואם אמרו שמוחלים **בשביל פלוני**, מה שמחלו – **מחלו לו**.

ונאמרו בזה שני ביאורים ידועים (הובאו בראשונים בסוגייתנו, יעויין ברא"ש אות כ"ה, ובמרדכי אות קע"ז):

- **דעת רבנו שמחה** (ונפסקה דעה זו להלכה בסימן קע"ח-א) שכאשר פלוני **מבקש** שימחלו לו על חובו – הכל לאמצע, שהבקשה מתפרשת כאילו הוא שלוחם של הציבור. ואם השלטון מחל לו **מעצמו**, בלא פיוס – המחילה **לעצמו**.
- **דעת המהר"ם מרוטנבורג** שכאשר מבקש שימחלו, ומחלו **בסתם**, ללא ציון יעד המחילה – הכל לאמצע. ואם מחלו **לו** – המחילה לעצמו.

ד פ י - ע י ו ן

יב

• **ועוד הוסיף המהר"ם מרוטנבורג:** כל מה שאמרנו שמחלו לו, זה דווקא בתנאי שהמו"מ עם השלטון היה **אחרי שכבר קבעו לעיר** את שיעור המס שעליה לשלם. אבל אם הלך היחיד וביקש מחילה ומחלו לו **עוד לפני קביעת השיעור לעיר** – אין בכך כלום, והכל לאמצע.

[ביאור דברי המהר"ם מרוטנבורג נמצא בתרומת הדשן (סימן שמ"א): כשמקבל מתנה לאחר שנקבע התעריף לעיר – ברור שהשלטון יקבל סכום קטן יותר ממה שדרש, וכל הנדון הוא מי יזכה בהפרש זה, האם רק המבקש, או כל הציבור. אבל אם מקבל מתנה עוד לפני שנקבע התעריף – יוצא שהעיר לא תקבל כל הנחה, ורק המבקש הצליח להוציא את עצמו מן הכלל, ובזה להטיל עומס נוסף על העיר, שהרי כשייקבע התעריף על העיר – יצטרכו לתת מס כפי מה שנקבע, ללא הנחות ובפחות משתתפים. יוצא שהוא לוקח כספים מן העיר. ובלשון תרומת הדשן: והרי זה כאילו יכולים להציל, וקם אחד והציל משל חברו, דלא הועיל].

יוצא שהמחלוקת היא כך :

- **לפי רבנו שמחה** – הכל תלוי ב**יוזמת הבקשה**, אם היא באה מהמציל או מהשלטון.
- **לפי המהר"ם** – הכל תלוי ב**הגדרת השלטון** את ייעוד הסכום (ובתנאי שהמחילה ניתנה לאחר קביעת תעריף העיר).

ליתר פירוט (נמצא שיש הסכמה ברוב המצבים, ויש מחלוקת רק במצב אחד), להלן סיכום

נקודות ההסכמה והמחלוקת בין ר' שמחה והמהר"ם מרוטנבורג :

- **שני הצדדים מסכימים** שכשהשלטון נתן את ההנחה **לכולם** (בין אם ביקש הוא, ובין אם הוא לא ביקש והיוזמה באה מחמת השלטון) – הרי ההנחה **לאמצע**. וכן יש הסכמה שכאשר הוא לא ביקש, והשלטון נתן לו – **הכל לעצמו**.
- **אין הסכמה** במקרה שהוא ביקש, והשלטון נתן לו אישית, שלפי **רבנו שמחה** – ההנחה **לאמצע** (שהרי הוא מייצג את הציבור), ולפי **המהר"ם** – ההנחה **לעצמו** (כיוון שההנחה תלויה ברצון השלטון, והשלטון העניק לו מתנה זו).

ד פ י - ע י ו ן

הנלמד מסוגיה זו שלפי רבנו שמחה מוכח בבירור, שאדם אינו יכול לפעול על דעת עצמו, ולנתק את עצמו מהשותפות, ללא שיקבל הסכמה מהשאר.

[אמנם יש לברר היאך יבאר המהר"ם את סוגייתנו, שהרי לפי המהר"ם נראה, לכאורה, ששותף יכול לחלוק גם שלא לדעת חברו, ואילו בסוגייתנו למדנו שאי אפשר לחלוק ללא הודעה מראש. ויש לתרץ:

אפשרות אחת – שנעמיד את דברי המהר"ם שאכן היחיד הודיע לקהל שהולך להשתדל אצל השלטון.

אפשרות שניה – שנלך בשיטת הרשב"א, שגילוי מילתא סגי, כמבואר לעיל].

ובנתיבות המשפט (סימן קע"ח-א) הראה את ההבדל בין סוגיית "השתדלות להקלה במיסים" ובין סוגייתנו:

- **בסוגייתנו** – רק במקרה של **מסירות נפש והשקעת מאמצים גדולים** יש אפשרות לנתק את עצמו מהשותפות במצב של הפסד. אבל:
- **בעניין הקלה ממיסים** – אין הרבה מאמץ בדיבור עם השלטון, ולכן אינו יכול לעשות מעשים כדי לפטור את עצמו בלבד, והרי הוא כחלק מהציבור.

ובענייננו – הואיל ושמעון עשה מעשים גדולים והתאמץ ביותר – **התנתקותו מהשותפות היתה מעשה המותר**.

יב. נתיבות ותרומת הדשן: פירוק שותפות חלקי

ולכאורה יש סתירה בשולחן ערוך:

- **בדיני מחילה מהמכס** (סימן קע"ח-א): אחד מן השותפים שביקש מהמוכס למחול ומחל – הרווח הולך **לאמצע**.
- **בדיני שותפים בחוב** (סימן קע"ו-כח): שותפים חייבים לגוי אלים, ואחד פייסו, אם אמר "לעצמיי" – **זוכה לעצמו**.

התרומת הדשן (סימן שמ"א) **מיישב שיש חילוק** בין המקרים:

- **בדין המחילה מהמכס** – לאחר התשלום למכס יישארו שני הצדדים שותפים (כגון מיסי ארנונה של העיר, שבפעמים הבאות שוב יהיו שותפים לשלם מס זה).

ד פ י - ע י ו ן

יד

במצב כזה – אין אפשרות להתפלג לצורך תשלום אחד, ומיד אח"כ לחזור ולהתאחד כרגיל. אבל:

- **בדין השותפים בחוב** – כשהשותפים התפלגו – התפלגות זו היא סופית לגבי חוב זה, ולכן היא אפשרית.

הנתיבות המשפט (סימן קע"ח-א) מבאר באופן שונה מעט, המבאר את הסוגיה בהתבוננות בעניין **התפלגות חלקית**, ומסביר שכאשר יש כמה נושאים המחברים בין השותפים, צריך שדווקא בנושא המדובר לא תהיה התפלגות חלקית (כמו בעניין המכס, שאותה סחורה צריכה להיות נדונה פעם אחת כמפוצלת ופעם כמשותפת), אבל אם יש כמה נושאים שבהם עדיין יש שותפות, ובנושא נוסף יש פילוג (כמו בענייננו, שיש וויכוח על הצלת הכסף מהלקוח, אבל אין פילוג בשאר ענייני השותפות) – אפשר להתפלג לצורך נושא אחד.

לענייננו יוצא מחלוקת באופן התפצלות השותפים, דהיינו:

- **לפי התרומת הדשן** – אין התפצלות חלקית, ולכן שמעון לא התפלג מראובן, וצריך לחלק את הממון שהציל שווה בשווה, דהיינו 30 אלף דולר לכל צד.
- **לפי הנתיבות המשפט** שייך שתהיה התפצלות בנושאים שונים, ולכן כלפי הצלת הממון מהלקוח יש פיצול, ושמעון יכול לזכות בכל החצי, דהיינו 60 אלף דולר.

יג. החפץ חיים שלא אכל מהדג שקנתה אשתו

לסיום השיעור – סיפור מפורסם הקשור לענייננו (ואין ראייה על נכונות הסיפור, והוא מובא כאן רק לעניין מה שאפשר ללמוד ממנו):

מספרים שאשתו של החפץ חיים הלכה לשוק הדגים ביחד עם חברתה, וקנו דג גדול המספיק לשתי המשפחות. סיכמו הנשים שייפגשו בבית החפץ חיים למחרת ויחלקו את הדג לשנים. ביום המיועד – לא הגיעה הרבנית השניה. מאחר שהזמן היה קצר, והיה צורך לבשל לכבוד שבת – לקחה אשת החפץ חיים את הדג, חילקה אותו לשנים, לקחה לעצמה את החלק הקטן והגרוע יותר, ואילו את המשובח יותר השאירה לחברתה.

ד פ י - ע י ו ן

בשבת – כשהגישה את הדג לשולחן – החפץ חיים לא טעם ממנו, וגם לא בסעודה השניה. כשתמהה הרבנית מדוע הרב לא טעם מהדג – טען שכנראה יש בעיה כלשהי בדג זה. סיפרה הרבנית את המאורע, ואמר החפץ חיים שאסור לחלוק חפץ של שותפות ללא נוכחות השותף השני, גם כאשר הוא לוקח לעצמו את החלק הגרוע, ומשאיר לשותפו את החלק הטוב (כמבואר בגמרא במסכת בבא מציעא דף ל"א; וברש"י ד"ה פלג, המדגיש את ההבדל בין חלוקת ממון ובין חלוקת סחורה, הדורשת שומא).

ויש להקשות לפי הסוגיה שלמדנו, שכאשר יש הפסד יכול שותף לחלוק אפילו שלא לדעת חברו, וא"כ גם בעניין הדג – אם לא יחלקוהו עתה, עלול להפסיד את הדג, שהולך ומתקלקל, וכן את זמן הבישול לפני שבת. וא"כ – לכאורה מותר לחלק את הדג, ומדוע החפץ חיים לא אכל?...?

אלא שלפי הדברים שלמדנו, שרק כאשר מדובר **במסירות גדולה ובמאמצים גדולים** – רק אז מותר לחלק שלא לדעת חברו, ובסיפור זה לא היתה שום מסירות ולא היו שום מאמצים, מובן מדוע החפץ חיים לא אכל, ולא קשה על הסיפור...

ועוד לגבי אותו סיפור: על פי דברי החכמת שלמה שכתב להסתפק אם הדין (המובא בשולחן ערוך, ששותפים חולקים רק אחד בנוכחות השני) נאמר רק בשותפות קבועה, שאינה עומדת לפירוד, או גם בשותפים שקנו ביחד חפץ, וכל מטרתם היא רק החלוקה. אם נאמר כצד א' לעיל (שבשותפות זמנית ניתן לחלק גם ללא נוכחות השותף השני) – לכאורה צריך להבין מדוע החפץ חיים לא אכל מהדג...

יד. סיכום ומסקנות

שותף המסתכן לבד, מצליח להציל סכום מחוב השייך לשותפות, ודורש אותו לעצמו. האם יקבלו? ונדונו בזה הנושאים הבאים:

- אין אפשרות לפרק שותפות במצב רגיל, אלא רק במצב של הפסד.
- סיבות אפשריות להיתר במצב של הפסד: אומדנא, פתאומיות, הסתכנות במצבים מיוחדים וכו'.

ד פ י - ע י ו ן

טו

- **כשאנו מתריע מראש** – כל מה שעושה – עושה **לטובת השותפות**, ואפילו במקום שהחפצים אינם יכולים להינצל – ג"כ אינו זוכה לעצמו אלא לשותפות (אם בגלל שהשותף השני אינו מתייash בראותו את שותפו הגיבור, ואם בגלל שללא הודעת פיצול תמיד נשאר השותפות על כנה. ויש גם אומדנא שבחפץ שהיה שייך לשותפות, אדם פועל בדרך כלל עבור השותפות).
- כשמתריע מראש – יכול השותף לזכות **עד חצי מהנכסים** לעצמו.
- **אין שכר פעולה** בעבודה עבור שותפים, אבל **מקבלים הוצאות**. לא ברור שיעור הסכומים.
- כשאי אפשר להציל את כל הסכום, יש מחלוקת אם החלוקה היא לפי **הממון העדכני או לפי מה שהיה**.
- **לגבי ההודעה מראש**, הנדרשת כדי להחיל התפלגות מהשותפות: יש מחלוקת אם צריך להודיע **דווקא לשותף**, או **שצריך בית דין**, ואולי אפילו מספיק **גילוי מילתא**.
- **הקלה ליחיד במיסי ציבור** – יש התולים זאת ב**יוזמת הבקשה** (אם היחיד ביקש או שהשלטון העניק), ויש התולים זאת ב**נוסח המחילה** של השלטון.
- **פירוק שותפות חלקי** אינו אפשרי באותו נושא, אבל יש מחלוקת לגבי פיצול חלקי, כשיש נושאים שונים.